

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
13

HELSINKI 2001

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2001

Harri Pelkonen

Laatokan Karjalan sahateollisuuden historiaa

1. Laatokan Karjalan sahateollisuus 1700- ja 1800-luvuilla

Laatokan-Karjalan vanhin saha oli Käkisalmen linnoituksen saha vuodelta 1586, jonka lienee rakentanut viipurilainen sahamestari Sigfrid Simonpoika, Viipurin linnan Tervajoen sahanhoitaja, tai Hannu Simonpoika, Säiniön sahanhoitaja. Sahan rakentaminen liittyi linnan suuriin uudistuksiin. Saha oli yksikehäinen ja koneistukseltaan hyvin vaatimaton laitos. Kun Käkisalmi luovutettiin Täyssinän rauhan jälkeen v. 1597 venäläisille, purettiin sahan laitteet, kuljetettiin ensin Viipuriin ja asennettiin jo seuraavana vuonna Olavinlinnan Sulkavan sahaan.

1700-luvun lopulla ja 1800-luvulla Laatokan-Karjala kuului suurimmaksi osaksi venäläisten aatelisten lahjoitusmaihin. Suurimmat lahjoitusmaat oli kreivi Aleksei Orlov-Tsesmentskylä, joka omisti Salmin, Suojärven ja Korpiselän (silloinen Suojärven kappeli) pitäjät ja Leppälahden kappelin (myöhemmin Soanlahden pitäjä) ja suuren osan Ruskealan pitäjää, tiluksia Impilahden pitäjästä Koirinojan ja Syskyjärven varsilta, Läskelän verotilan ja kaksi verotilaa Myllykylästä. Alueen pinta-ala oli valtava, se vastasi noin 2/3 nykyisestä Uudenmaan läänistä.

Orlovin ylimyssuku polveutui Ivan Orlov nimisestä streltsistä, joka mestauslavalle vietäessä osoitti niin suurta kylmäverisyyttä, että Pietari I armahti hänet ja nimitti myöhemmin upseeriksi. Streltsit olivat puolestaan livana Julman 1500-luvulla perustaman henkivartioston sotilaita, joka sittemmin käsitti koko vakinaisen jalkaväen. Nämä olivat tunnettuja kapinallisuudestaan, jonka vuoksi Pietari I lakkautti vuonna 1698 koko streltsien joukon.

Veljekset Grigori (1734–1783) ja Aleksei (1737–1807) Orlov, jotka kuuluivat n.s. myöhäis- eli alhaisaateliseen, auttoivat suuriruhtinatar Katariinaa vuoden 1762 palatsivallankumouksessa ja saivat molemmat sen ansiosta kreivin arvon samana vuonna. Grigorista tuli Katariinan rakastaja ja hän sai vuonna 1772 saksalaisen valtakunnanruhtinaan arvon. Aleksei oli kuulu ruumiinvoimistaan ja hän kuristi Pietari III:n palatsivallankumouksen aikana. Vuonna 1770 hän oli nimellisesti Välimerellä toimivan laivaston päällikkö, joka löi turkkilaiset Tsesmen taistelussa. Tämän ansiosta hän sai lisänimen Tsesmenski. Hän tuli myös tunnetuksi siitä, että hänen siittolastaan on peräisin kuuluisa orlov hevosrotu.

Aleksei Orlov-Tsesmentskyn lahjoitusmaat peri hänen tyttärensä kreivitär, hovineiti Anna Orlov-Tsesmentsky (1785–1848) vuonna 1808. Alueiden mukana oli hänelle tullut Uuksun, Tuleman, Koirinojan ja Syskyän sahat. Vuosina 1816–1818 hän osti lisäksi

Helylän ja Tuokslahden sahat lahjoitusmaidensa ulkopuolelta. Hän perusti myös Annantehtaan rautaruukin Suojärvelle vuonna 1809. Kaiken kaikkiaan kreivittärellä oli 13 sahaa, joissa oli yhteensä 32 kehää. Sahojen kokonaistuotanto oli n. 35–40 000 kuutiometriä. Määrä oli noin kolmannes koko Itä-Suomen tuotannosta. Suurin osa sahojen tuotannosta kuljetettiin Laatokan yli ja Nevaa pitkin Pietariin ja Krontadiin ulkomaille laivattaviksi, mutta osa käytettiin Suojärven ruukin, kartanoiden ja palatsien tarpeisiin.

Kreivitär Anna Orlov-Tsesmenskyn omistuksessa oli vuonna 1820 seuraavat sahat:

- Salmin kirkonkylän lähellä Tulemajoessa kaksi sahaa, joissa oli yhteensä kahdeksan kehää. Sahat oli rakennuttanut leskirouva Arnander v. 1764
- Salmin Uuksujoen varressa oli kolme sahaa, joissa oli yhteensä kahdeksan kehää. Sahat oli rakentanut niinkään Arnanderin perikunta, ensimmäisen, n. 2 km Laatokasta, v. 1754 ja kaksi muuta, n. 1 km Laatokasta 1760-luvulla.
- Sortavalan pitäjässä Helylän saha, rakennettu v. 1767 ja Tuokslahden saha, rakennettu v. 1778. Molemmissa sahoissa oli kaksi kehää.
- Läskelän Jänisjoessa nelikehäinen Petrakosken saha, jonka olivat rakentaneet viipurilaiset kauppiaat Anton Jaenish ja Martin Sutthoff v. 1767 ja kaksikehäinen Pitkäkosken saha, jonka rakentaja v. 1777 oli myös Jaenishin suku. Sahojen toiminta loppui vuoden 1798 ukaasin johdosta, mutta jatkui uudelleen 1800-luvulla.
- Koirinojan sahakompleksi Impilahdella. Sahoja oli kaksi ja ne rakensi hovipalvelija Carl Arnander v. 1752 lähelle Laatokan rantaa, molemmin puolin jokea niin, että ne saivat käyttövoimansa yhdestä padosta. Kummassakin sahassa oli kaksi kehää
- Syskyän Hirvoskosken kaksi kaksikehäistä sahaa. Sahat olivat rakentaneet pietarilainen kauppias Ivan Markoff ja aunukselainen kauppias Ivan Barmin tehtyään verosopimuksen Aleksanteri Nevskin luostarin kanssa, jolla oli läänityksenä Impilahden pitäjä. Orlov-Tsesmensky osti sahat huutokaupassa v. 1787.

Kreivitär Anna Orlov-Tsesmenski (tai Orlov-Tsesmenskaja) oli syntynyt maaliskuun 2. päivänä 1785 ja oli vanhempiensa ainoa lapsi. Isältään hän peri loistavan fysiikan – hän oli sekä voimakas että notkea –, mutta taakakseen myös epäluuloisen luonteen. Äidiltään, ruhtinatar Jevdokia Nikolajevna Lopuhinilta, hän sai ”kultaisen sydämen ja kristallipuhkaan mielen”. Valitettavasti äiti kuoli tyttären ollessa vain kaksivuotias, jolloin pelättiin ettei hänen karkea isänsä pystyisi oikealla tavalla kasvattamaan pientä tytärtä. Kaikkien yllätykseksi Aleksei kuitenkin tunsu kuvaamatonta hellyyttä tytärtään kohtaan, sanottiinpa tämän olleen hänelle ainoa elämän tarkoitus. Tytön kiintymys isäänsä oli myös poikkeuksellisen voimakas. Anna oli jo varhain joutunut hovipiireihin, missä hänellä oli harvinaisen valloittavan olemuksensa ja suuren omaisuutensa takia hyvin huomattava asema. Anna oli ehkä ylevin henkilö, mitä lahjoitusmaahistoriassa esiintyy. Hän vihasi maaorjuutta ja oli vapauttanut osan talonpoikiaan ja lahjoittanut näille maatiloja. Luopuessaan lahjoitusmaistaan hän myös antoi anteeksi huomattavan määrän talonpoikien rästissä olevia maksuja.

Kreivitär Anna ei kuitenkaan itse ollut kovin kiinnostunut sahoista ja valtavasta omaisuudestaan. Hän harrasti uskonnollisia kysymyksiä ja talouden hoitaminen oli annettu uskottujen käsiin. Niinpä hän vuonna 1825 myi kaikki Suomessa olevat tilansa sahoineen ja tehtaineen pietarilaisille kauppiaille Fedul ja Sergei Gromoffille ja vetäytyi Jurjevin luostariin, jossa hän omistautui rukouksiin ja paastoihin. Hän kuoli lokakuun 5. päivänä 1848.

Gromoffien alkuaika 1820-luvun loppupuolella ja 1830-luvulla oli sahojen loisto-aikaa. Vuonna 1837 sahat joutuivat kuitenkin verolle ja taloudellinen tilanne huononi. Sergei ja Fedul Gromoffin kuoltua sahat peri v. 1848 jälkimmäisen poika Vasili, joka ei onnistunut liiketoimissaan. Uuksun jäljelläolevista sahoista toinen purettiin ja hieman

myöhemmin toinenkin pantiin seisomaan. Samoin lopetettiin Petrakosken saha. Venäjän hallitus osti v. 1856 hänen Suomessa olevan omaisuutensa ja sahat tulivat Aunuksen vuorihallinnon alaisiksi. Aunuksen vuorihallinto lopetti Tulemajoen sahat. Pitkäkosken saha joutui Venäjän tykistöhallinnon alaiseksi ja myytiin huutokaupassa Nils Ludvig Arppelle vuonna 1860.

Muista Laatokan Karjalan lahjoitusmaasahoista mainittakoon Jaakkiman pitäjän Vavulinkosken kaksikehäinen saha, jonka vuosituohtanto oli vain muutamia satoja kuutioita. Saha oli rakennettu v. 1770, jolloin Jaakkiman pitäjä kuului kreivi Mihail Vorontsovin leskelle Anna Karolina Skavrosnki'lle ja hänen tyttärelleen. Lahjoitusmaiden uudelleenjaon jälkeen omistajana oli kenraali Semen Vorontsov. 1790-luvun lopulla sahan vuokrasi kauppias Christian D. Bartman.

Lahjoitusmaaomistus purettiin 1860–1880-luvuilla ja 1870-luvulla alkoi höyrysahojen aika, jolloin jäljelläolevat vesisahat vähitellen lakkasivat toimimasta. Laatokan alueella oli höyrysahojen tuleminen varsin hidasta, varsinainen rakennusbuumi alkoi vasta Suomen itsenäistyttyä v. 1918, joskin muutamia höyrysahoja rakennettiin sitä ennenkin.

2. Sahojen toimintaedellytykset itsenäisyytemme alkuaikoina

Sahateollisuuden toimintaedellytykset vapaussotamme jälkeen olivat erinomaisia. Markkinoiden avauduttua ulkomaille 1920-luvun alussa, oli kysyntä vilkasta, sahatavaran hinta oli korkealla ja raaka-aineen hinta kohtuullisella tasolla. Suotuisat olosuhteet johtivat uusien sahojen rakentamiseen ja tuotannon määrän huomattavaan nousuun. Kannattavuus pysyi hyvänä aina vuoteen 1927 asti, jolloin Suomen sahateollisuus saavutti kaikkien aikojen suurimman tuotantomäärän.

Vuonna 1927 tapahtui kuitenkin käänne. Vuodesta 1921 oli raaka-aineen hinta noussut puolitoistakertaiseksi ja kun sahatavaran hinnat romahtivat alkavan maailmanlamman johdosta, ei tukkien hinnoittelussa pystytty seuraamaan vientihintojen kehitystä. Vuosina 1928–31 jouduttiinkin Suomessa lopettamaan satoja sahalaitoksia tai ne joutuivat rahoittajan haltuun. Kun vuosina 1927–28 oli Suomen teollisuustilastojen sahojen lukumäärä 600, merkittiin vuonna 1932 vain 383 sahaa.

Neljän vuoden lamakauden jälkeen, oli sahateollisuuden kannattavuus hyvän kysynnän ansiosta korjaantunut. Seurasi kolme erinomaisen hyvää vuotta 1932–34 ja sen jälkeen kolme kohtalaista vuotta 1935–37. Vuosi 1938 ja 1939 olivat erittäin huonoja. Vuonna 1939 keskeytti talvisotamme sahatavaran ulkomaisen viennin ja seuraavana vuonna menetettiin Karjala välirauhassa ja sahat siirtyivät venäläisten haltuun.

3. Laatokan Karjalan sahateollisuus sotien välisenä aikana

Yleistä

Laatokan Karjalassa oli vapaussodan jälkeen erinomaiset edellytykset sahateollisuuden kehittämiseen. Alueella oli suhteellisen vähän sahalaitoksia johtuen osaksi siitä, että suuret alueet olivat kuuluneet lahjoitusmaihiin ja maanomistusolot olivat vielä 1800-luvun lopulla järjestäytymättömiä. Metsävarat olivat näin ollen päässeet kasvamaan melko vapaasti ja tämä loi edellytykset uusien sahojen rakentamiselle.

Vapaussodassa Laatokan sahat menettivät mahdollisuuden viedä sahatavaraa ulkomaille Nevajoen kautta. Tarton rauhanneuvotteluissa suomalaiset tosin yrittivät saada läpikulkuoikeuden Nevan kautta ja vapaasatama-alueen Nevajoen suistosta. Alkuun

laivakulku onnistui jollakin lailla, mutta osoittautui vähitellen mahdottomaksi. Vapaasatama-aluetta ei koskaan saatu.

Itsenäistymisen jälkeen tapahtuneen voimakkaan infrastruktuurin kehittämisen myötä siihen asti syrjäisetkin alueet tulivat liikenneyhteyksien piiriin. Rautatie rakennettiin Käkisalmele ja Suojärvelle ja kuljetusolosuhteita kehitettiin monin tavoin. Tämän jälkeen laivaukset tapahtuivat Viipurin Uuraan sataman kautta rautateitse. Ainakaan ulkonaisesti ei Nevajoen kulkuyhteyden puuttuminen haitannut sahateollisuuden kehittymistä, vaan Laatokan alueen sahateollisuus kehittyi runsaiden metsävarojen ja rautatien luomien edullisten kuljetusyhteyksien ansiosta erittäin hyvin.

Käkisalmen alue

Ennen 1800-luvun loppupuolta ei Käkisalmen alueella ollut juurikaan teollista toimintaa. Ensimmäinen saha sitten 1586 rakennetun linnansahan jälkeen oli *Suotniemen saha*, joka oli perustettu vuonna 1847. Toinen 1800-luvulla rakennettu saha *Ollilan saha ja mylly*, joka rakennettiin kuitenkin vasta vuonna 1897. Vaikka Käkisalmen kaupunki sijaitsi monessa suhteessa edullisella paikalla Laatokan laajojen vesien äärellä, sen teollista kehittymistä haittasivat huonot liikenneyhteydet. Vasta kun Hiitola–Käkisalmi rautatieyhteys valmistui 1917, avautui Käkisalmesta hyvä kuljetusmahdollisuus Viipurin vientisatamaan. Tämä kulkuyhteys yhdessä Laatokan alueen suurten metsävarojen kanssa loi mahdollisuuden laajemman sahateollisuuden perustamiselle. Ensimmäisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen rakennettiinkin alueelle useita höyrysahoja.

Alueen suurimmiksi yrittäjiksi kehittyivät Kalle ja Yrjö Reunanen, jotka omistivat Suotniemen höyrysahan, Käkisalmen Saha Oy:n, Laatokan Saha Oy:n sekä Räisälän sahan. Ennen sotia he hankkivat omistukseensa myös Löydön sahan Ristiinasta lähellä Mikkeliä sekä sotien jälkeen Nurmeksen sahan Nurmeksestä.

Suotniemen höyrysaha

Kuten edellä on mainittu, oli Suotniemen kartanon yhteyteen jo vuonna 1847 rakennettu saha, joka jatkoi toimintaansa aina sotiin saakka. Vuonna 1885 siinä oli 12 hevosvoiman höyrykone. Työläisiä sahassa oli vain kaksi. Vuonna 1895 oli työntekijöitä jo 12 henkilöä ja vuonna 1902 16 henkilöä. Toiminta oli kuitenkin varsin pientä.

Uusi vaihe sahan kehityksessä alkoi sen jälkeen, kun Ypäjältä muutti Karl Reunanen Käkisalmen maalaiskuntaan johtamaan Suotniemen kartanon metsien sahaustöitä. Kun kartano 1900-luvun alkupuolella myytiin, vuokrasi Reunanen ensin sahan ja osti sen seuraavana vuonna. Saha oli silloin yksikehäinen ja työväkeä oli viitisentoista. Tällä sahalla saivat hänen poikansa, tulevat suurliikemiehet ja sahanomistajat ensi kosketuksen tulevaan ammattiinsa työskennellessään sahalla jo koulupoikina.

Raaka-aine sahalle hankittiin pääasiassa Käkisalmen maalaiskunnasta sekä Räisälän ja Kaukolan pitäjien alueelta. Tuotteet myytiin pääasiassa lähiympäristöön. Sahalle hankittiin myös seudun ensimmäinen höyläkone. Mainittakoon, että Sakkolan kirkko rakennettiin Suotniemen sahatarvarasta ja monet Antrean talot olivat vuorattut Suotniemen laudoilla.

Maailmansota vähensi tuntuvasti sahan toimintamahdollisuuksia ja vuonna 1919 kuoli Karl Reunanen ja saha siirtyi perikunnan omistukseen. Rautatien saapuminen Käkisalmeen paransi pian sahan toimintaedellytyksiä ja Kalle ja Yrjö, ”Reunasen veljekset”, kuten heitä paikkakunnalla kutsuttiin, osasivat käyttää hyväkseen edullisia olosuhteita ja suhdanteita ja niinpä Suotniemen saha kehittyi suotuisasti, mutta jäi kuitenkin Reunasten muiden sahaomistusten varjoon.

Yhtiön omistukseen hankittiin myös *Räisälän saha*, jossa oli yksi kehäsaha. Vuonna 1937 rakennettiin Suotniemen saha kokonaan uudelleen ja sen koneisto uusittiin. Sahassa oli siinä vaiheessa neljä kehäsahaa. Vuonna 1939 oli sahan toimitusjohtajana Kalle Reunanen. Sahojen yhteinen tuotanto oli noin 7 000 kuutiometriä.

Käkisalmen Saha Oy

Karjalan Puunjalostus Oy -niminen yhtiö perusti vuonna 1918 *Käkisalmen saha* -nimisen teollisuuslaitoksen. Yhtiö joutui kuitenkin pian vararikkotilaan ja sen osti liikemies Nestor Toivonen, joka muodosti siitä Käkisalmen Saha Oy:n. Osakkeenomistajina olivat vuonna 1923 liikemiehet Toivonen ja Knaapila sekä Käkisalmen maalaiskunnassa olleen Suotniemen sahan omistajat Kalle ja Yrjö Reunanen, joita paikkakunnan tavan mukaan kutsuttiin "Reunasen veljeksiksi". Liikemies Toivonen myi kuitenkin osakkeensa Reunasen veljeksille vuonna 1924 ja Knaapila vuonna 1926.

Vuonna 1934 sahassa oli toiminnassa kolme pikakehää, joiden tuotanto oli noin 28000 kuutiometriä sahatavaraa. Työväkeä oli 200 henkeä. Raaka-aineet saatiin pääasiassa Laatokan pohjoiselta rannikolta, Loimolan ja Salmin hoitoalueelta (40%), mutta sitä tuotiin myös Hiitolasta ja Kokkolanjokea myöten aina Parikkalan alueelta asti. Lisäksi myös Käkisalmen eteläpuolelta Raudusta ja Metsäpirtistä. Saha oli sähköistetty vuonna 1929 ja sen toimitti pitkään sähköä kaupungin ja maalaiskunnan sähköyhtiöille. Sahan yhteydessä oli kuivaamo ja höyläämö. Tuotteet vietiin ulkomaille Uuraan sataman kautta.

Ennen talvisotaa oli yhtiön toimitusjohtajana Yrjö Reunanen. Sahassa oli neljä pikakehää ja sen yhteydessä oli vientihöyläämö. Yhdessä Löydön sahan kanssa, jossa oli kolme pikakehää, ilmoitettiin tuotannoksi 59 000 kuutiometriä.

Laatokan Saha Oy

Vuonna 1920 perustivat liikemiehet Knaapila ja Leinonen sekä tuomari V. Helme *Vuoksen Puuliike* -nimisen osakeyhtiön. Yhtiö rakensi sahan, jonka tuotanto oli vuonna 1922 noin 16000 kuutiometriä sahattua puutavaraa ja 10 000 kuutiometriä halkoja. Yhtiön palveluksessa oli 100 henkilöä.

Yhtiön toiminta ei kuitenkaan muodostunut pitkäaikaiseksi. Se teki konkurssin vuonna 1925. Sahan ostivat henkikirjuri A. Bergh sekä liikemiehet Knaapila, Leinonen ja veljekset Reunanen. Uudet omistajat perustivat Laatokan Saha -nimisen osakeyhtiön. Myöhemmin sahan omistivat Reunasen veljekset ja henkikirjuri A. Berghin tytär Iris Bergh.

Sahassa oli alkuaan kaksi kehäsahaa, myöhemmin kolme ja se sähköistettiin vuonna 1932. Sahan tuotanto oli 1930-luvulla 24–30 000 kuutiometriä ja sen palveluksessa oli 200 henkilöä. Raaka-aineet hankittiin samoilta alueilta kuin Käkisalmen sahallekin ja tuotteet vietiin samoin Uuraan sataman kautta. Ennen talvisotaa oli yhtiön toimitusjohtajana Kalle Reunanen.

Muut Käkisalmen alueen sahat

Vuonna 1921 rakensi Wiborg Wood sahalaituksen, jota nimitettiin yhtiön omistajien mukaan *Belaieffin sahaksi*. Sahan koneisto oli jo perustettaessa vanhanaikainen ja se toimi vain muutaman vuoden, jonka jälkeen se purettiin. Wiborg Wood omisti Laatokan alueella muitakin sahoja (kts. Suojärven alue).

Vuonna 1923 aloitti toimintansa *Kexholm Timber'in* sahalaitos, jonka omistivat Hosainoffit (kts. Salmin alue). Saha paloi kuitenkin jo vuonna 1925, eikä sitä rakennettu uudelleen.

Ajoittain oli toiminnassa myöskin edellämainittu, 1897 perustettu, Ollilan saha Perevosan sivuhaaran varrella. Yleensä siellä sahattiin vain keväisin muutamia satoja tukkeja.

Lahdenpohjan alue

Annalan Saha Oy

Annalan saha rakennettiin vuonna 1919 Jaakkiman pitäjän Sorolan saareen noin viisi kilometriä Lahdenpohjan kauppalasta. Saha rakennettiin Annalan Kartano Oy:n maille Pelkosen veljesten toimesta. Saha uusittiin jo vuonna 1922, jolloin sen yhteyteen rakennettiin tiilitehdas, joka käytti sahan jätetuun. Saha muodostettiin omaksi osakeyhtiöksi, Annalan Saha Oy:ksi, vuonna 1924. Vuonna 1928 sahan yhteyteen rakennettiin Suomen ensimmäinen puutalotehdas, joka valmisti levyrakenteisia puutaloja. Saha paloi 1930-luvun alussa, mutta rakennettiin heti uudelleen. Sahassa oli kaksi kehäsahaa, pientavarakoneita ja keinokuivaamo. Sahan tuotanto oli n. 16000 kuutiometriä. Venäläisten hallinta-aikana 1940–42 saha oli poltettu, mutta se rakennettiin uudelleen ja ehti olla toiminnassa vuosina 1943–44. Uudessa sahassa oli kolme kehäsahaa ja pientavarakoneita. Sotien jälkeen saha on palanut ja paikalla on jäljellä vain entisen voimalaitoksen ja kuivaamon raunoita.

Yhtiön toimitusjohtajana toimi alusta alkaen Wäinö Pelkonen ja yhtiön hallituksen puheenjohtajana Lauri Pelkonen. Suvun omistuksessa oli lisäksi Karjalan Metsätuote Oy, jolla oli sahat ja puutalotehtaat Lappeenrannassa ja Parikkalassa, puutavaran paikallismyyntiä harjoittanut Karjalan Puutuote Oy Viipurissa ja sotien jälkeen Lappeenrannassa sekä Länsi-Suomessa Karkun Saha Oy, jolla oli sahalaitos Karkussa ja paikallismyyntiyhtiö; Messukylän Höyläämö Oy, Messukylässä Tampereen lähellä.

Laatokan Puu Oy – Ladoga Timber Ab

Laatokan Puu Oy oli perustettu 1925 ja sen pääomistaja oli Berndt Zachariassen. Yhtiöllä oli Lahdenpohjassa sahalaitos, joka oli rakennettu v. 1932 ja jossa oli kaksi kehäsahaa, keinokuivaamo ja höyläämö. Sahan vuosituotannoksi ilmoitettiin sotien edellä n. 47 000 kuutiometriä, josta 12 000 kuutiometriä höylätavaraa. Sahan yhteydessä oli vaneritehdas, jonka kapasiteetti oli 20 000 kuutiometriä vaneria ja rimalevyä. Yhtiön toimitusjohtaja oli Viljo Snäll ja sahanhoitajana O. Nurmi. Laitokset ovat vielä nykyin toiminnassa.

Sortavalan alue

Puuliike Supinen Oy

Puuliike Supinen oli Sortavalan johtavia sahayrittäjiä. Yhtiön Sortavalan saha oli ilmeisesti alunperin rakennettu jo v. 1877. Yhtiöllä oli toinen saha Koivistolla. Yhtiö oli myös aloittamassa Aunuksen Puuliikkeen toimintaa Petroskoissa, kts. Suojärven alue/Aunuksen Puuliike Oy. Yhtiön toimitusjohtaja oli vuodesta 1926 Mauno Kivinen. Yhtiö joutui maailman laman aikana taloudellisiin vaikeuksiin ja joutui lopettamaan toimintansa 1930-luvulla, mutta Koiviston saha oli vielä toiminnassa v. 1939, tuskin kuitenkaan entisessä omistuksessa. Sen tuotanto oli noin 14 000 m³ ja sen toimitusjohtajana oli silloin Wäinö Korhonen.

Suomalainen Puuliike Oy

Kiviniemen saha tuli yhtiön haltuun vuonna 1914. Tämäkään yhtiö ei ilmeisesti selvinnyt 1930-luvun lamakaudesta.

Helylä Oy

Sahassa oli yksi kehäsaha ja tarpeelliset pientavarakoneet. Sahan yhteydessä oli 10 kuivaamokamaria, puusepäntehtas ja sorvaamo. Sahan vuosituotanto oli n. 21 000 m³, josta n. 14 000 m³ käytettiin omassa puusepäntehtaassa. Helylä lienee ollut ennen sotia Suomen suurin ja tunnetuin puusepäntehtas. Yhtiön toimitusjohtajana oli O. Rinkinen.

Osakeyhtiö Läskelä Aktiebolag

Yhtiön laitokset sijaitsivat Läskelässä Jänisjoen suulla. Yhtiö on perustettu vuonna 1905, mutta joutui taloudellisiin vaikeuksiin 1930-luvun laman aikoihin. Vararikon partaalla olevan yhtiön hankki omistukseensa v. 1935 Kymin Osakeyhtiö ja sen toimitusjohtajana oli kenraali Oscar Enckell ja sahanhoitajana Aug. Hihnala. Saha oli uusittu v. 1920, sen koneistona oli viisi pikakehää ja sen vuosituotanto oli parhaimmillaan n. 70 000 m³. Sahan yhteydessä oli paperitehtas, jonka vuosituotanto oli 20 000 to. valkaistua selluloosaa ja 20 000 to sanomalehtipaperia.

Suojärven alue

Suojärven alue oli kokonaan ollut kreivitär Anna Orlov-Tsesmenskyn lahjoitusmaita ja hän oli perustanut sinne Annantehtaan rautaruukin vuonna 1809. Rautaruukki ja lahjoitusmaat siirtyivät sittemmin Venäjän valtiolle, joka vuonna 1880 luovutti $\frac{1}{3}$ lahjoitusmaista, 140 000 ha, perintötiloiksi talonpojille, mutta pidätti itselleen $\frac{2}{3}$ Suojärven pitäjän lahjoitusmaista, 220 000 ha. Annantehtas metsineen siirtyi Tarton rauhassa Suomen valtiolle. Talonpojat saivat monien vaiheiden jälkeen lopulliset perintökirjat maihinsa vasta 1922. Pääosa Suojärven metsistä oli kuitenkin Valtion omistuksessa. Valtion leimikot myytiin Viipurin tukkihuutokaupoissa, joissa suurin ostaja oli Aunuksen Puuliike.

Suojärvelle rakennettiin rautatie vuosina 1918–1922, jonka ansiosta pitäjään saatettiin perustaa sahoja, kun aikaisemmin tukit olivat uittaen jouduttu kuljettamaan Uuksun ja Tulemajoen vesisahoille. Hankalista kuljetusolosuhteista johtuen olivat pitäjän metsät saaneet kehittyä rauhassa. Suuressa osassa metsiä ei kirves ollut koskaan käynyt. Olosuhteet sahateollisuuden kehittymiselle olivat erinomaiset.

Suojärvelle syntyi nopeassa tahdissa useita sahoja. Hyvien työmahdollisuuksien johdosta sinne virtasi myös työvoimaa ja alue kehittyi. Vuonna 1927 oli Suojärven sahojen kokonaistuotanto noin 180 000 m³. Pitäjän sahoilla oli töissä 1000–1500 henkeä ja tukkihankinnassa lisäksi noin 2000 miestä. Suojärveä kutsuttiinkin täydellä syyllä Suomen Klondykeksi.

Aunuksen Puuliike Oy

Aunuksen Puuliike Oy oli Suojärven suurin ja vanhin sahayhtiö ja se sulatti itseensä useita pienempiä. Se oli perustettu v. 1917. Aloitteentekijä oli Puuliike Supisen maisteri Pekka Supinen, hallituksen jäseniä olivat hänen lisäksi tohtori G. J. Winter ja pankinjohtaja V. Wegelius ja muina osakkaina lukuisia liikemiehiä Sortavalasta.

Kysymyksessä oli suomalainen yritys venäläisellä maaperällä, sillä yhtiön toimipaikka oli Petroskoissa. Tarkoituksena oli hyödyntää alueen runsaita metsävaroja ja viädä tavarat vastavalmistuneen Muurmannin radan kautta Länsi-Eurooppaan ja Pietariin. Yhtiö hankki kaksikehäisen sahan Neglinskin saarelta läheltä Petroskoita. Venäjän vallankumous sotki kuitenkin suunnitelmat ja yhtiön johtaja Heikki Röppönen, osakas hänkin, joutui pakenemaan Suomen puolelle. Koko omaisuus jäi Petroskoihin.

Kaikkea ei kuitenkaan menetetty, sillä yhtiö oli ostanut Suomen valtiolta 92 865 tukkirunkoa Suojärveltä. Niiden ottoaika loppui kylläkin v. 1920, mutta sitä saatiin pidennettyä hinnankorotuksen avulla vielä kahdella vuodella.

Yhtiö oli perustamisesta lähtien suunnannut huomionsa Suojärven metsiin. Menetetyt mahdollisuudet Petroskoissa ja huomattava tukkierä Suojärvellä, ehkä n. 40–45 000 m³, kiirehtivät sahan perustamista sinne. Edellämainitun tukkierän lisäksi yhtiö oli hankkinut useita lampuotiloja omistukseensa.

Sahan rakentaminen aloitettiin v. 1919. Se rakennettiin kunnalta vuokratulle Kaipaan kansakoulun tontille. Sijoituspaikan valintaan vaikutti Suomen hallituksen v. 1918 tekemä päätös rautatien rakentamisesta Suojärvelle. Sahassa oli alkuun kaksi kehäsahaa, höyläämö ja pärehöylä.

Jo sahan rakennusvaiheessa yhtiö kohtasi suuria vaikeuksia; rakennustarpeet, koneet, työkalut ja jopa elintarvikkeet oli tuotava talvella Sortavalasta ja kesällä Impilahden Koirinojasta. Asuntotilanne Suojärvellä oli toivoton, joten asuntojen rakentamiseenkin oli pakko uhrata niukkoja varoja. Venäjällä olleesta omaisuudesta ei saatu mitään korvausta ja yhtiön oli tyytyminen muutamaan Venäjän valtion omistamaan laivaan Sortavalassa, jotka se sai pantiksi menetetystä omaisuudestaan.

Kaipaan saha aloitti sahaustoiminnan vuoden 1920 lopulla. Yhtiön taloudellinen tilanne oli melko toivoton; varat oli 4.2 milj.mk ja velat 6.2 milj.mk. Taloudellisen tilanteen parantamiseksi oli kiireellä saatava sahatavaraa markkinoille, mutta Suojärven radan valmistuminen oli myöhässä ja tavarat oli sen johdosta kuljetettava 43 km Kaipasta sijaitsevalle Roikonkosken asemalle. Vasta v. 1923 tuli rautatiekuljetus mahdolliseksi radan pääteasemalta Suojärveltä, jolloin sahan tilanne parani. Yhtiö panostikin tähän vuoteen erityisen paljon. Sahalaitosta laajennettiin kahdella kehäsahalla ja työntekijöille rakennettiin asuntoja. Tavoitteeksi asetettiin 420 000 tukin sahaus. Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet ja yhtiö ajautui yhä suurempiin taloudellisiin vaikeuksiin. Maaliskuussa 1924 todettiin, että yhtiön 2 miljoonan markan pääoma oli kokonaan huvennut ja tileissä oli vajausta 800 000 markkaa. Kun maksukykyistä ostajaa ei löytynyt, ottivat takaajat yhtiön haltuunsa toivoen voivansa maksaa yhtiön velat tai ainakin tuntuvasti lyhentää niitä.

Vuodet 1924–1927 olivat sahateollisuudelle erittäin suotuisia ja yhtiö toimikin tuloksellisesti. Kun liike viimeksi mainittuna vuonna myytiin Hella Wuolijoen johtamalla *Carelia Timber Co. Ltd.*lle vapautuivat takaajat sitoumuksistaan.

Carelia Timber oli maisteri Hella Wuolijoen perustama ja johtama yritys, joka oli aloittanut sahaustoiminnan vuonna 1923 Suojärven Lietteen kylässä, johon yhtiö oli rakentanut uudenaikaisen sahalaitoksen. Hella rahoitti osuutensa ilmeisesti mieheltään Sulo Wuolijoelta saamansa koko maan kattavan kahvimonopolin avulla. Osakeyhtiön alkupääoma oli 1.5 milj. mk, josta Wuolijoki omisti kolmanneksen. Aikalaisten kertoman mukaan oli Hella Wuolijoki erittäin häikäilemätön ja röyhkeä liikemies. Valtion tukkihuutokaupoissakin hän yritti röyhkeästi valita itselleen parhaat leimikot ja onnistuikin siinä, kuitenkin pääasiassa maksamalla reilua ylihintaa. Tämä kostautui myöhemmin ja hänen yrityksensä joutuivat taloudellisiin vaikeuksiin.

Lietteen saha paloi vuonna 1926, mutta se rakennettiin heti uudelleen. Saha osti puuta Neuvostoliiton puolelta, jossa valtion edustajana oli kansankomissaari Edvard Gylling, Hella Wuolijoen vanha ystävä. Kun yhtiö osti Aunuksen Puuliikkeen v. 1927, Carelia Timber fuusioitiin siihen. Maaliskuussa 1927 pidettiin ylimääräinen yhtiökokous, jossa yhtiön osakepääoma nostettiin 15 milj. markkaan ja yhtiöpohjaa laajennettiin englantilaisella pääomalla. Yhtiön pääasiallinen luotonantaja oli Oy Liittopankki. Aunuksen Puuliikkeen johtoon tuli ”Suojärven keisarinna” Hella Wuolijoki.

Kaipaan ja Lietteen sahojen yhteinen tuotanto kohosi 95–100 000 kuutiometriin, mutta kannattavuus oli edelleen heikko. Tämä johtui luonnollisesti siitä, että sahateollisuuden suhdanteet olivat oleellisesti huonontuneet maailmanlaman lähestyessä. Kaipaan saha paloi v. 1928, mutta se rakennettiin nopeasti uudelleen. Lamakauden kynnyksellä yritettiin myös tulosta parantaa ostamalla halpaa venäläistä raaka-ainetta.

Karjalan ASNT:n puunmyyjien edustajana oli edelleen Edvard Gylling. Vuonna 1929 tehdyllä konsessiosopimuksella Aunuksen Puuliike sai 10 vuoden ajan hakkauttaa enintään 300 000 sahatukkaa ja lisäksi kaiken palstoilla olevan muun puutavaran. Hakkuualueilta oli sahaille vain alle 20 km. Sopimus oli yhtiölle erittäin hyvä. Aunuksen Puuliike suoritti itse hakkuut Neuvostoliiton puolella. Hakkuukaudella 1929–30 oli rajantakaisissa hakkuissa n. 250 miestä, 75 hevosta ja 40–50 kuorma-autoa.

Vuonna 1929 sahattiin 117 000 m³, mutta yhtiön tappiokierre jatkui, sillä elettiin pahinta lama-aikaa. Vuosina 1930–32 vienti putosi noin 90 000 m³:iin ja tappiokierre syveni. Vuoden 1930 tappio oli ennätykselliset 58 milj. mk. Näin suuri tappio vaaransi jo rahoittajan Oy Liittopankin toiminnan ja se hakeutui Helsingin Osakepankin omistukseen. Suuren tappion johdosta pankki asetti yhtiölle varatoimitusjohtajan ja silloin paljastui yhtiön hoidossa asioita, jotka pakottivat vuonna 1931 asettamaan yhtiön suoritustilaan ja erottamaan Hella Wuolijoen. Yhtiö jatkoi kuitenkin toimintaa pankin omistuksessa ja sen uudeksi toimitusjohtajaksi ja johtokunnan puheenjohtajaksi valittiin Suomen Sahanomistajayhdistyksen apulaisjohtaja, metsänhoitaja, everstiluutnantti Torsten J. Aminoff (s. 1881), joka oli veljensä kanssa perustanut Iisalmen Sahat Oy:n vuonna 1923. Pankki korotti Aunuksen Puuliikkeen osakepääomaa 30 milj. mk:lla.

Mainittakoon, että Hella Wuolijoki oli Englannissakin varsin tunnettu sahanjohtaja, sillä hänen ja Aunuksen Puuliikkeen lahjoittama täytetty karhu seisoi agentuuriliike Foy, Morgan & Co:n eteisaulassa Lontoon East Cheapilla ainakin 1950- ja 1960-luvuilla. Väitettiin jopa Hellan itse ampuneen karhun, mutta tämän väitteen todenperäisyyttä en ole pystynyt selvittämään.

Lietteen sahalta siirrettiin Kaipaan sahalle yksi kehäsaha, jonka jälkeen siellä oli 5 kehäsahaa. Hyvin edullisesti onnistuttiin ostamaan 1137 ha:n suuruinen maatila (Kaipaa N:o 3), joka käsitti valtaosan Suvilahden asuma-alueesta, jonka oletettiin olevan erittäin arvokas alue tulevaisuudessa.

Aunuksen Puuliikkeen uudelleenjärjestelyissä yritykseen liitettiin v. 1933 *Litsman ja Lapinjärven sahat*. Toimintamahdollisuudet paranivat huomattavasti ja lamakin hellitti otettaan. Litsman sahan oli perustanut Oy *Diesen Wood Ab* Hyrsylän kylään Peräojan suulle jo v. 1922. Tämän sahan toimintaedellytykset olivat varsin huonoja, sillä lähimmälle rautatieasemalle oli 45 km. Kun Diesen Wood oli joutunut vaikeuksiin ja sen Pitkärannan tehtaot Kansallispankin haltuun, oli Litsman sahasta muodostettu oma yhtiö Oy *Suojärven Puu*. Lapinjärven saha puolestaan siirtyi Aunuksen Puuliikkeelle hollantilaisten omistaman Oy *Carelia Exporting Ab:n* osakkeenomistajien kanssa tehdyllä vuokrasopimuksella. Se oli rakennettu v. 1929 kauppias M. Koivusen tilalle Maimalammin kylään. Toiminta ei kuitenkaan menestynyt hollantilaisten omistuksessa, sillä saha vuokrattiin pian ensin Repola Woodille ja myöhemmin Aunuksen Puuliikkeelle.

Maaliskuussa v. 1933 Aunuksen Puuliike osti Lapinjärven sahan 1.7 milj. mk:lla. Sahakiinteistön lisäksi yhtiö sai 1 kilometrin pituisen kapearaiteisen rautatien ja n. 9 ha:n tilan Maimalammen kylästä. Oy Carelia Exporting Ab:n toiminimi säilytettiin aluksi itsenäisenä osakeyhtiönä.

Helsingin Osakepankin aika Aunuksen Puuliikkeen omistajana oli todellista kukoistusaikaa. Yhtiön kaikkien sahojen yhteinen vienti kohosi 112–135 000 kuutiometriin ja yhtiö olikin eräs Suomen suurimpia sahaajia. Yhtiö tuotti näinä vuosina voittoa 2–5 milj. markkaa vuosittain. Rahat käytettiin aikaisempina vuosina kertyneiden tappioiden maksamiseen. Todellisena yllätyksenä yhtiön johdolle tuli sitten Helsingin Osakepankin pääjohtaja Wittingin ilmoitus 23.4.1937, että Aunuksen Puuliikkeen toiminta lopetetaan. Metsänostot lopetettaisiin ja raaka-ainevarastot sahattaisiin loppuun. Tarkoituksena oli etsiä sahalle sopiva ostaja. Suojärven teollisuuslaitosten hoito oli epäilemättä pankille hankalaa ja taloudellisesti raskasta huolimatta hyvistä vuosituloksista, joiden ansiosta yhtiön lähes 60 miljoonan markan tappiotili oli pudonnut v. 1937 jo 29 miljoonaan markkaan.

Tämän jälkeen tilanne ratkesi kuitenkin varsin nopeasti, sillä *Enso-Gutzeit Oy:n* hallintoneuvosto päätti kokouksessaan 24.8.1937 ostaa Aunuksen Puuliike Oy:n osakkeet Helsingin Osuuspankilta. Kauppa tehtiin 40 miljoonalla markalla. Ensolle kauppa merkitsi sahatarvatuotannon lisääntymistä kolmanneksella ja raaka-ainehankinnan laajentumista Itä-Suomessa, jossa Ensolla jo vanhastaankin oli vankka jalansija. Aunuksen Puuliikkeen ylimääräisessä yhtiökokouksessa päätettiin säilyttää yhtiön nimi ja tuotanto Suojärvellä. Suojärven sahat liitettiin Enso-Gutzeitin erilliseen ”sisämaan sahat”-yksikköön. Metsäkiinteistöt ja metsäsopimukset siirrettiin Enson metsäosastolle ja laivauskonttori Uuraassa muutettiin Enso-Gutzeit Oy:n Uuraan laivauskonttoriksi. Aunuksen Puuliikkeen sahaustuotanto kuitenkin putosi järjestelyjen yhteydessä ja oli v. 1938 vain 84 000 m³.

Aunuksen Puuliike Oy:n toimitusjohtajana pysyi Torsten Aminoff ja paikallisjohtajaksi tuli Axel Naesman, myöhemmin teollisuusneuvos ja Enson sahojen yli-isännöitsijä. Kaipaen sahalla oli viisi kehäsahaa ja sen kapasiteetiksi ilmoitettiin 84 000 m³. Lapinjärven sahalla oli kaksi kehäsahaa ja sen kapasiteetiksi ilmoitettiin 28 000 m³.

The Wiborg Wood Company

Suojärven toiseksi suurin yrittäjä oli The Wiborg Wood Co, jonka omistajia oli Belaieffin perilliset. Tämän yhtiön historia liittyi myös Venäjään, sillä ennen vallankumousta Pietarissa toimi laajaa sahaustoimintaa harjoittava puutavarayhtiö ”Tovarischestvo Petra Beljajeva Nasledniki”, jolla oli Aunuksen, Pietarin, Vologodskin ja Arkangelin kuvernementtien alueella useita sahoja, joiden tuotteet myytiin pääasiassa Englantiin.

Vallankumouksen jälkeen yhtiön toiminta loppui, mutta se onnistui tallettamaan viimeisistä puutavarakaupoistaan n. 400 000 punttaa eli 50 miljoonaa Suomen markkaa englantilaiseen pankkiin. Belaieffin perillisistä Sergei ja Jakob muuttivat Viipuriin ja perustivat rahoilla The Wiborg Wood Company -yhtiön, joka alkoi hankkia puutavaraa mm. Suojärveltä. Vuonna 1920 ostettiin valtiolta Suojärveltä 28 000 runkoa ja tämän puumäärän jalostamiseksi perustettiin tilapäinen *Näätäojan saha*. Varsinaisen sahansa yhtiö rakensi Suojärvelle v. 1923 ja se käynnistyi toukokuun 5. päivänä. Näätäojan sahaa ei sen jälkeen käytetty. Sen sijaan rakennettiin tilapäiskäyttöön *Petsamon saha* lähelle yhtiön muita teollisuuslaitoksia. Päästyään alkuvaikeuksista yhtiö sahasi 30–41 000 kuutiometriä vuosittain. Maailman laman takia oli tuotanto v. 1931 vain n. 12 000

kuutiometriä, mutta sen jälkeen nousi tuotanto 47 000 kuutiometrin tasolle ja oli suurimmillaan n. 53 000 kuutiometriä vuonna 1934.

Wiborg Woodin laitokset olivat Suojärven monipuolisimmat. Sahan yhteydessä oli laatikkotehdas, joka oli rakennettu v. 1928, jossa laatikkolautoja sahattiin propseista. Propseja käytettiin tähän tarkoitukseen 30–40 000 m³ vuosittain. Vuodesta 1926 lähtien oli yhtiöllä myöskin puuhiomo ja kartonkitehdas. Nämä laitokset käyttivät raaka-aineenaan pinotavaraa ja sahauspintoja yhteensä noin 12 000 m³ vuosittain ja tuottivat 5–6 000 tonnia kartonkia. Ennen sotaa yhtiö rakennutti oman voimalaitoksen Hyrsylän mutkan Jugakoskeen korvaamaan aikaisemmin höyryllä tuotetun sähkön omissa tuotantolaitoksissaan. Voimalaitokselta vedettiin n. 35 km pitkä voimajohto Suvilahdessa oleville laitoksille. Vuonna 1937 aloitti toimintansa yhtiön sulfaattiselluloosatehdas. Ennen talvisotaa oli yhtiön toimitusjohtajana Sergei Belaieff ja myyntijohtajana Nicholas Belaieff, jotka myöskin muodostivat yhtiön hallituksen.

Torasjoen Saha Oy/Kause Oy

Vuonna 1924 ilmestyi Suojärvelle mielenkiintoinen yrittäjä, länsisuomalainen W. Kause & Kumpp. Tämän yhtymän takana oli Wihtori Kause, joka oli jäänyt saha-teollisuuden historiaan eräänä vanhan ajan sahapatruunoista, joka loi mahtavan yrityskokonaisuuden oman hellittämättömän yritteliäisyyden ansiosta.

Wihtori Kause syntyi köyhissä oloissa torpparin poikana 15.12.1870 Eurassa. Isältään hän oppi sepän ammatin. Kivimiehen ammatin hän aloitti tekemällä myllynkiviä. Tässä ammatissa hän kehittyi niin taitavaksi, että rakensi jopa kaarisiltoja kivistä. 1890 hän ryhtyi puutavaraliikemieheksi ostaen leimikoita myyden valmista puutavaraa. Hän osallistui aina itse ruumiilliseen työhön ja kehittyi mm. taitavaksi parrunveistäjäksi. Wihtori esiintyi aina työvaatteissa, joka saattoi joskus aiheuttaa kiusallisia tilanteita ihmisille, jotka eivät häntä tunteneet. Mukanaan hän kuljetti yleensä vanhanmallista lääkärin laukkaa, jossa vaihtovaatteiden joukossa oli aina runsas määrä käteistä rahaa; kaikkihan siihen aikaan piti maksaa käteisellä, kun posti- ja pankkisiirrot olivat jotta-kuinkin tuntemattomia.

Puutavaraliikemiehestä ei niihin aikoihin ollut kovin pitkä matka sahanomistajaksi. Vuonna 1911 hän perustikin *Turajärven Höyrysaha Oy:n* yhdessä muutamien Turajärven ja Naarjoen talollisten kanssa. Vuonna 1920 hän perusti edelleen *Euran Höyrysaha Oy:n* jonka perustajina oli nelisenkymmentä henkilöä, pääasiassa maanviljelijöitä ja tilallisia.

Kun raaka-aineen saanti Länsi-Suomesta tuli yhä tiukemman kilpailun alaiseksi, tunsu Wihtori Kause joutuneensa puristukseen tukkien hankinnassa. Jo vuosisadan vaihteessa hän oli harjoittanut puutavarakauppaa Viipurin seudulla usean vuoden ajan. Hän oli tässä yhteydessä käynyt Suojärvellä asti ja nähnyt siellä olevat suunnattomat metsävarat. Hän houkutteli mukaansa muutamia luotettavia miehiä Euran seudulta ja yhdessä he suorittivat tutustumisretken Suojärvelle vuonna 1921. Ensimmäistä retkeä seurasi pian toinen ja kolmaskin matka seudulle.

Kolmannella Suojärven matkallaan hän varasi Kotajärven kylästä Jegor Hautaselta sahanpaikan Kotajärven rannasta ja sai ostettua lähistöltä 19 000 rungon tukkileimikon. Paikalle rakennettiin yksikehäinen *Kotajärven saha*, jonka höyrykone, lokomotiivi, hankittiin Forssasta ja ensimmäinen kehäsaha Oy Kaukas Ab:ltä. Toukokuun 18 p:nä, 1924, perustettiin Wihtori Kause & Kumppanit niminen osakeyhtiö, jonka osakepääoma oli 100 000 markkaa ja osakkaina 8 henkilöä. Wihtori ja Johan Kause omistivat yhtiöstä 60 % ja muista osakkaista mainittakoon Nestori Wuoristo, joka omisti 10 %. Saha lähti käyntiin lokakuun 3 p:nä vuonna 1924. Kotajärvi ei kuitenkaan ollut varsin hyvä sahan

paikka, sillä matkaa lähimmälle rautatieasemalle Paperoon oli n. 9 km huonokuntoista hevostietä ja Suvilahden teollisuuskeskukseen runsaat 10 km. Raaka-aineen saanti tällä alueella oli myös hankalaa. Ensimmäisellä sahalla sahattiinkin vain n. 5 000 m³ vuosittain ja alkuun aikaisemmin hankittu leimikko. Sahaustoiminta oli kuitenkin voitollista.

Jo toiminnan alkuvaiheessa Kausen veljekset saivat euralaiset isännät vakuutetuiksi sahaustoiminnan kannattavuudesta Suojärvellä. Yhdessä he perustivat 3.1.1927 avoimen yhtiön, *Torasjoen Saha, Veljekset Kause & Co*, jossa oli useita euralaisia ym. isäntiä osakkaina, mm. Nestor Wuoristo Naarjoelta, Erlan Valli ja Vihtori Vahe Raumalta ja I.N. Laiho Lapista. Wihtori ja Juho Kause olivat kuitenkin pääosakkaita. Osakkaita oli kaikkiaan 28. Yhtiön osakepääoma oli 2 milj. markkaa. Yhtiö osti Jukolan sahan ja puuastiatehtaan Merikarvialta. Tähän kauppaan kuului Siikaisten kaksikehäinen saha, joka siirrettiin Suojärvelle. Näistä koneista rakennettiin vuonna 1927 Suojärven jatkettua rautatien päätepiisteeseen Naistenjärvelle Neuvostoliiton rajalle uusi ja hyvä saha, jota nimitettiin *Torasjoen sahaksi*. Saha sijaitsi Torasjoen ja Irstajoen risteyksessä. Näistä Torasjoki virtasi kokonaan Suomen puolella ja Irstajokea pitkin kulki Suomen ja Venäjän välinen raja. Molemmat joet soveltuivat hyvin uittoon ja vesistöjen varrella oli suunnattomat, koskemattomat metsävarat. Sahan kohdalla oli jo Irstajoki ja Venäjän puolelle oli matkaa vain 100 m. Vuonna 1931 avoimen yhtiön tilalle perustettiin *Torasjoen Saha Osakeyhtiö*. Osakkaiden lukumäärä oli silloin lisääntynyt 31:een.

Sahan rakennusurakan otti porukka, johon kuuluivat Wihtori Kausen serkku Verner Numminen ja hänen poikansa Kasper, Frans Elo sekä Arvo Hollmén. Myöhemmin porukkaan liittyivät Paavo Suominen, Nestor Salonen ja Paavo Mäki. Uusi saha kävi jo lokakuun lopulla vuonna 1927. Sahan linjassa oli kaksi pikakehää (32 tuuman Bolinder ja 24 tuuman Aura) särmäsaha ja katkaisusahat. Konehuoneessa oli kaksi höyrykonetta, joista isomman, Bolinderin, teho oli 150 hevosvoimaa. Se käytti kaikkia sahan koneita. Toinen höyrykone, Jakobsonin konepajan valmistama 65 hevosvoiman kone käytti sähkögeneraattoria, joka antoi virran sahan ja asuntojen valaistukseen sekä kahteen sahan irralliseen sähkömoottoriin. Sahalla oli töissä 31 naista ja 103 miestä. Työnjohtajia oli kaksi. Vuonna 1929 sahattiin noin 19 000 kuutiometriä.

Ensimmäinen juna tuli Naistenjärven asemalle vasta 16.10.1927. Rata ei kuitenkaan tullut sahalle asti, vaan matkaa oli vielä useita kilometrejä. Wihtori Kause neuvotteli Valtion Rautateiden kanssa radan jatkamisesta sahalle asti ja Rautateiden edustajien ilmoitettua, etteivät he rautatietä tarvitse, rakennettiin rata omalla kustannuksella.

Marraskuun 21. päivänä 1935 Torasjoen Saha Oy osti Kotala-nimisen tilan Kotajärven kylästä ja rakensi sinne *Piitsjoen sahan*. Myyjänä oli Pitkärannan Kaivos Oy. Uusi sahalaite rakennettiin täysin korpeen vajaan 10 kilometrin päähän Kotajärven sahasta. Sahan koneet saatiin yhtiön omistamalta Siikaisten Höyrysahalta. Piitsjoen kylästä, joka oli Sortavaala–Suojärvi radan varressa, raivattiin alueelle viivasuora tie koskemattoman ikimetsän halki. Sahassa oli kaksi Bolinderin kehäsahaa ja voimanlähteenä 250 hevosvoiman höyrykone. Sähkögeneraattoria varten oli pienempi 60 hevosvoiman höyrykone. Saha valmistui syksyllä 1936.

Yhtiön toiminta sujui hyvin alusta lähtien. Vuosittain sahattiin molemmilla sahoilla yhteensä n. 28–33 000 kuutiometriä. Jätteet toimitettiin Enso-Gutzeitin tehtaille Ensoon. Torasjoen Saha Oy vastasi myös Torasjoen uittotoiminnasta muidenkin raaka-aineen hankkijoiden lukuun.

Talvisodan alkaessa oli yhtiön toimitusjohtajana ja myyntipäällikkönä Y. V. Hurstinen. Yhtiön hallitukseen kuuluivat P. Nuoranne puheenjohtajana ja W. Kause, L. Vuori, K. Hollmén ja Alb. Lähteenoja jäseninä. Yhtiöllä oli neljä sahaa, joista Torasjoen, Kotajärven ja Piitsjoen sahat Suojärvellä ja Jukolan saha Länsi-Suomessa. Kause

Oy:llä oli lisäksi neljä sahaa, Säskylän, Virttaan, Parkanon ja Porin sahat Länsi-Suomessa.

Muut Suojärven sahat

Edellämainitut vientisahat suorittivat oman sahauksensa rinnalla silloin tällöin melko huomattavaakin vuokrasahausta. Lisäksi oli pitäjässä joitakin pieniä sahayrittäjiä. Huomattavin näistä yrittäjistä oli v. 1927 perustettu *Suojoki Oy*, joka jatkoi toimintaansa yli lamakauden vuoteen 1932 ja sahasi vuosittain alle 1000 kuutiometriä. Hyrsylän kylässä oli *Oy Urheilutarpeita*, jonka pyörösaha toimi vuosina 1927, 1929 ja 1930. Sahan omistivat helsinkiläiset liikemiehet, jotka sahasivat suksikoivuja. *Suojärven Saha ja Mylly* omisti v. 1924 Suojärven aseman lähetyvillä sahan, joka sahasi vajaat 1000 kuutiometriä. Myöhemmin ei toiminimeä esiinny tilastotiedoissa. Kotitarvesahoja esiintyi tilastoissa kaksi, *Maljan* ja *Brelon* kotitarvesahat Hautavaarassa.

Suistamon alue

G.A. Serlachius Oy/Oy Syskyjärven Hovi

Suistamon teollinen kehittäminen liittyy Syskyjärven hovin vaiheisiin. Isossajaossa Syskyjärven hovin maat, n. 6 000 ha, joutuivat Impilahden kappalaisen Gustaf Löfströmin haltuun. Vuonna 1865 hän myi tilansa Pietarissa asuvalle englantilaiselle Alfred Hillille. Monien vaiheiden jälkeen tilan osti v. 1915 Gösta Serlachius yhdessä kahden muun osakkaan kanssa. Tilasta muodostettiin Syskyjärven Hovi Oy. Kun tilan maat, jotka olivat osaksi Suistamolla ja osaksi Impilahdella, olivat pääasiassa metsämaata, Serlachius päätti aloittaa sahaustoiminnan.

Aluksi sahatavarat suunniteltiin kuljetettaviksi Impilahden Koirinojan satamaan, jossa yhtiöllä oli oma satamapaikka. Suojärven radan rakentaminen muutti kuitenkin suunnitelmat. Leppäsyvän saha rakennettiin Suojärven radan Vaaherjoen pysäkin lähetyville. Kapearaiteinen rata rakennettiin pysäkiltä sahalle. Saha valmistui v. 1920. Neljän vuoden aikana sahattiin yli 47 000 kuutiometriä. Raaka-aine tuli melkein yksinomaan Syskyjärven Hovin metsistä. G. A. Serlachius ei kuitenkaan katsonut sahaustoiminnan jatkamista kannattavaksi Raja-Karjalassa ja Leppäsyvän saha lopetti toimintansa jo v. 1924. Sahaustoiminnan lopettamisen jälkeen hovin puita myytiin ulkopuolisille sekä kuljetettiin yhtiön tehtaille Mänttään.

Karjalan Puu Oy

Haminalaiset liikemiehet perustivat v. 1921 Karjalan Puu -nimisen osakeyhtiön ja rakensivat sahan Loimolan järven rannalle Suojärven radan varteen. Perustajien kärke miehenä oli Vihtori Yrjönen (1877–1963) Haminasta. Käytyään Liikemiesten Kauppaopiston, hän oli antautunut liikealalle ja hankkinut omistuksensa vuonna 1903 Vehkalahden Metsäkylässä olleen kaksikehäisen sahalaitoksen. Hän oli myös Kajaanissa sijainneen Oy Ämmäkosken sahaliikkeen osakas ja johtokunnan jäsen. Hänen omistuksessaan oli myös Sippolan pitäjän Kievarinkoskella ollut sahalaitos samoin kuin vapaussodan jälkeen Karjalan kannaksen Kaukjärvellä ollut sahalaitos.

Loimolan saha oli kolmikehäinen ja sen yhteydessä oli höyläämö ja mylly. Sahan tuotanto oli aluksi n. 19 000 m³, mutta kohosi vuoteen 1928 mennessä 33 000 m³:iin. Huonontuneiden markkinoiden takia tuotanto lopetettiin elokuussa 1929, jolloin tuotanto

jäi 17 000 m³:iin. Vuonna 1930 saha oli käynnissä vain kolme kuukautta, jonka jälkeen yhtiö lakkautettiin.

Neljän vuoden kuluttua *L. Perander & Co Ab* aloitti sahauksen Loimolassa, mutta tuotanto oli vain 2800 m³ koivulautaa. Seuraavana vuonna saha toimi hollantilaisen yrittäjän Geo W. Estowin vuokraamana. Sahan tuotanto vaihteli 4900 ja 9200 kuutiometrin välillä toiseen maailmansotaan saakka.

Roikonkosken saha

Rautatiehallitus perusti v. 1927 Roikonkosken sahan. Ensimmäisen vuoden se oli vuokrattuna Oy Urheilutarpeita-yhtiölle. Tämä helsinkiläisten liikemiesten yhtiö siirtyi kuitenkin seuraavana vuonna Salmin/Suojärven Hyrsylän kylään. Rautateitten toimesta sahaustoimintaa jatkettiin vuodesta 1928 lähtien aina toiseen maailmansotaan asti. Vuotuinen tuotanto oli 9400–28000 kuutiometriä. Sahatavaran lisäksi valmistettiin hiiltä höyryvetureita varten 10–20000 hehtolitraa vuodessa.

Impilahden alue

Diesen Wood C. Ab./Pitkäranta Oy

Norjalaisen Cristopher D. Diesenin tulo Impilahdella liittyy norjalaisten sahayrittäjien sarjaan, jotka 1800-luvun loppupuolella perustivat mm. Norjan sahan. Diesen aloitti sahaustoiminnan Suomessa vuonna 1907, jolloin hän perusti muiden norjalaisten liikemiesten kanssa *Temola Ab* -nimisen yhtiön, joka vuokrasi *Juustilan sahan* ja osti kaksi tilaa läheltä Viipuria Saimaan kanavan varrelta. Myöhemmin yhtiö osti sahan ja sen palettua v. 1914 rakennettiin sen tilalle uusi nelikehäinen sahalaitos, joka ei kuitenkaan jatkanut sahaustoimintaa kuin vuoteen 1918.

Temola Ab muutettiin *Diesen Wood Co. Ab.*:ksi kun toimintaa laajennettiin Laatokan koillispuolisille alueille. *Ladoga Trävaru Ab* -yhtiö ostettiin vuonna 1914 ja kaupan mukana tuli yhtiölle Salmin Lunkulan saarella oleva *Kotkaniemen saha*. Toimintaa laajennettiin edelleen ja Diesen Woodin apuyhtiöksi perustettiin *Pitkäranta Bruk Ab*. Perustamisvaiheessa C. Diesen omisti yhtiöstä 90 %. Uusi yhtiö osti Pitkärannan kaivokset, metalliteollisuuslaitokset, rakennukset ja noin 3000 ha metsämaata venäläisiltä omistajilta miljoonalla ruplalla. Aunuksen puolelta ostettiin vielä Tulemajärven rautatehdas metsämaineen. Diesen Woodin osakepääoma korotettiin 13.5 miljoonaan markkaan.

Pitkäranta Oy jatkoi malminjalostusta vain vuoteen 1921, jolloin malminlouhinta ja -jalostus lopetettiin sadan vuoden toiminnan jälkeen. Juustilassa alkanut puunjalostustoiminta keskitettiin Pitkärantaan. Vuonna 1919 aloitettiin sahan ja selluloosatehtaan rakentaminen Gromoff & Co:lta ostettujen Nurmisaaren sahojen paikalle. Sahalaitos valmistui seuraavana vuonna ja sellutehdas vuotta myöhemmin. Ensimmäisinä vuosina oli sahan tuotanto n. 40 000 m³ ja sellutehtaan 12 000 to sellua vuodessa. Varsin pian tuotannot kaksinkertaistuivat, jolloin saha n. 90 000 m³:n tuotantoinen oli eräs maamme suurimpia. 1930-luvulla vähennettiin sahatavaran tuotantoa ja lisättiin sellun tuotantoa. 1926 perustettiin klooritehdas, joka oli Suomen toinen laatuaan. Tuotteet kuljetettiin Nevan kautta Koivistolle laivattaviksi yhtiön omilla höyrylaivoilla ja hinaajilla. Yhtiöllä oli kaikkiaan neljä lastihöyrylaivaa, kahdeksan hinaajaa sekä viisi rautaista ja kaksikymmentä puista proomua. Kuljetuskaluston huoltoa varten oli yhtiöllä Koirinojan telakka. Rautatien valmistuttua Pitkärantaan 1930-luvulla väheni oman laivaston tarve oleellisesti.

Diesen Wood osallistui myös sähkön tuotantoon. Tulemajoen Suur-Juka ja Pien-Juka nimiset kosket valjastettiin sähkön tuotantoon v. 1921. Sähköä tehtaille saatiin myös Uuksujoen voima-asemalta. Tämän lisäksi kehitettiin sähköä myös tehtaan höyryaseman kautta. Sähköä riittikin koko Pitkärannan asutusalueelle.

Vuonna 1935 Diesen Wood ja Pitkäranta Bruk Ab yhdistettiin Pitkäranta Oy:ksi. Yhtiön toimitusjohtaja ennen talvisotaa oli Aarne Koskelo ja hallituksen puheenjohtajana H. Pellinen

Salmin alue

Oy Hosainoff

Salmin tärkein teollinen yrittäjä olivat Hosainoff'in kauppiasveljekset, jotka olivat aloittaneet sahaustoiminnan vuosisadan vaihteessa *Miinalan sahalla*. Yhtiö joutui kuitenkin kriisiin rajan sulkeutumisen myötä ja sitä pahensi vielä sahan palaminen v. 1917 sekä yhtiön johtajan W. F. Hosainoff'in kuolema ja yhtiön omaisuuden takavarikointi Pietarissa. Vuonna 1920 alkoi kuitenkin nousukausi. Sahaustoimintaa laajennettiin ja Venäjän rajan sulkeuduttua kuljetettiin puutavara Käkisalmeen, jonne perustettiin yhtiön konttori. Toinen konttori perustettiin Viipuriin, jonne yhtiön johto keskitettiin.

Salmin kunta säilyi yhtiön päätoimipaikkana. 1920-luvulla siellä oli sahan lisäksi laivatelakka, korjauspaja ja laivastoasema, jossa oli 4 höyrylaivaa ja 20 proomua. Sahan vuosituotanto oli 50–60 000 kuutiometriä. Sahatavaran lisäksi vietiin kymmeniä tuhansia Hollannin pelkkoja ja kaivospuuta sekä 5–6 000 kuutiometriä paperipuuta.

Salmin suurin teollinen yrittäjä joutui v. 1929 suoritustilaan. Oy Hosainoff'in varojen todettiin olevan 26.9 milj. markkaa ja velkojen 27.1 milj. markkaa.

Ladoga Trävaru Ab., Kotkanniemen saha

Tämä saha oli Diesen Woodin omistuksessa ja siitä on kerrottu Impilahden alueen yhteydessä, missä Diesenillä oli päätoiminta Pitkäranta Oy:n puitteissa.

Lähdeluettelo:

Ahvenainen, J.: Enso-Gutzeit Oy 1872–1992, Osa I, vuodet 1872–1923 Jyväskylä 1992. Osa II, vuodet 1924–1992, Jyväskylä 1992.

Ahvenainen, J.: Suomen sahateollisuuden historia. Porvoo 1984.

Anon.: Suomen liikemiehiä, Affärsmän i Finland. Kustantanut Suomen Kauppa- ja Teollisuus. Osa I A-L ja osa II M-Ö, Karisto 1930 sekä osa III Söderström 1936.

Anon.: The Finnish Timber and Paper Calendar 1939/1940 ja 1958/59.

Berg v. E.: Kertomus Suomen metsistä 1959. Uusintapainos. Helsingin Yliopiston metsänhoitotieteen laitoksen tiedonantoja n:o 63. Helsinki 1988.

Hoving, V.: Enso-Gutzeit Osakeyhtiö 1872–1958. Osa I 1872–1918. Osa II 1918–1958. Helsinki 1961.

Hämynen, T.: Liikkeellä leivän tähden. Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880–1940.

Kause, T.: Kerrankos kirves kiveen käy. West Point, Rauma 1993.

Kuujo, E., Puramo, E. ja Sarkanen, J.: Käkisalmen kaupungin ja maalaiskunnan historia. Kurkisäätiö, Lahti 1958.

Kuisma, M.: Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1993.

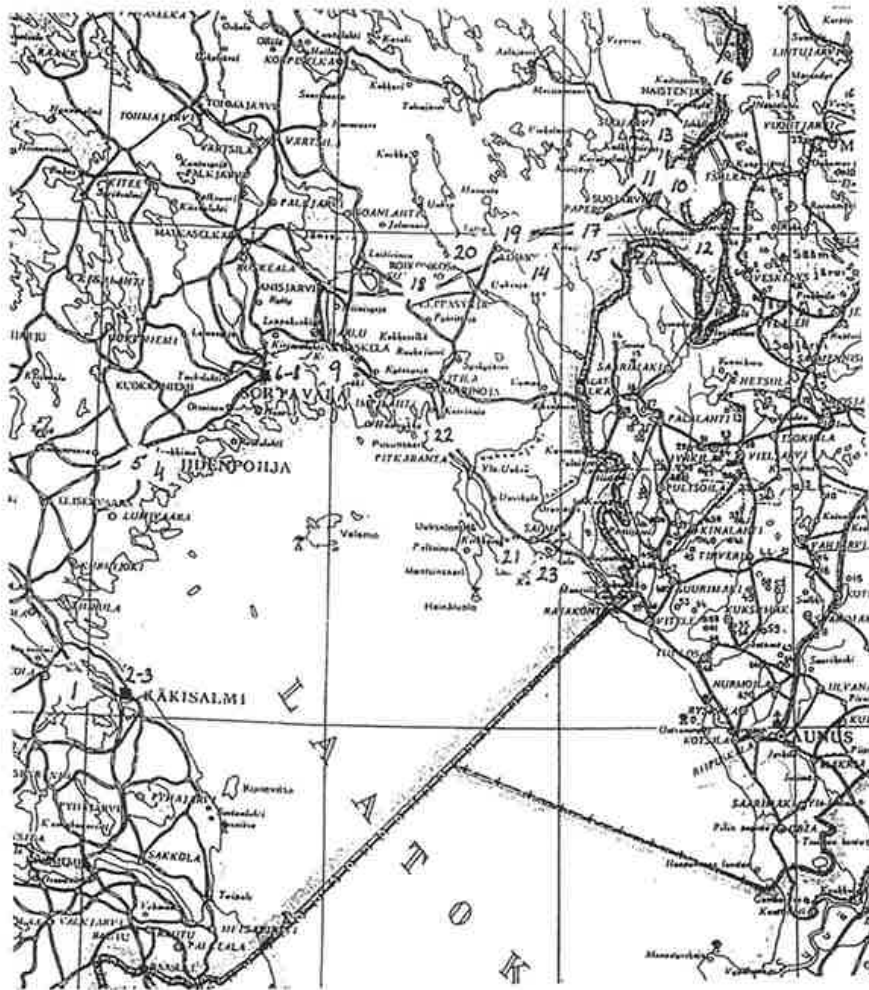
Meinander, N.: En krönika om vattensågen. SSY:n 50-vuotisjuhlajulkaisu 16.12.1945.

Mustelin, O.: Nils Ludvig Arppe. Karjalan teollisuuden perustaja. Porvoo 1973.

Useat: Suojärvi osa II. Toimittanut Lauri Pelkonen. Kustantanut Suosäätiö. Pieksämäki 1966.

Laatokan-Karjalan pitäjäjako 1930-luvulla.

Laatokan alueen tärkeimmät sahat 1920- ja 1930-luvuilla

Veljekset Reunanen

- 1. suotniemen höyrysaha (1918)
- 1 Käkisalmen Saha Oy, Käkisalmi (1918)
- 3 Laatokan Saha Oy, Käkisalmi (1925)

Annalan saha Oy

- 4 Annalan saha, Jaakkima (1919)

Laatokan Puu Oy

- 5 Lahdenpohjan saha (1925)

Puuliike Supinen

- 6 Sortavalan saha (1877)

Suomalainen Puuliike Oy

- 7 Sortavalan saha (1914)

Helylä Oy

- 8 Sortavalan saha

Läskelä Oy

- 9 Harlun saha (1905)

Aunuksen Puuliike Oy

- 10 Kaipaan saha, Suojärvi (1919)
- 11 Lietteen saha, Suojärvi (1923)
- 12 Litsman saha, Suojärvi (1922)

- 13 Lapinjärven saha, Suojärvi (1929)

Wiborg Wood Oy

- 14 Petsamon saha, Suojärvi (1923)

Torasjoen Saha Oy

- 15 Kotajärven saha, Suojärvi (1924)
- 16 Naistnejärven saha, Suojärvi (1927)
- 17 Piitsjoen saha, Suojärvi (1935)

Serlachius Oy

- 18 Leppäsyryn saha 1920

Karjalan Puu Oy

- 19 Loimolan saha (1921)

Rautatiehallitus

- 20 Roikonkosken saha, Suistamo (1927)

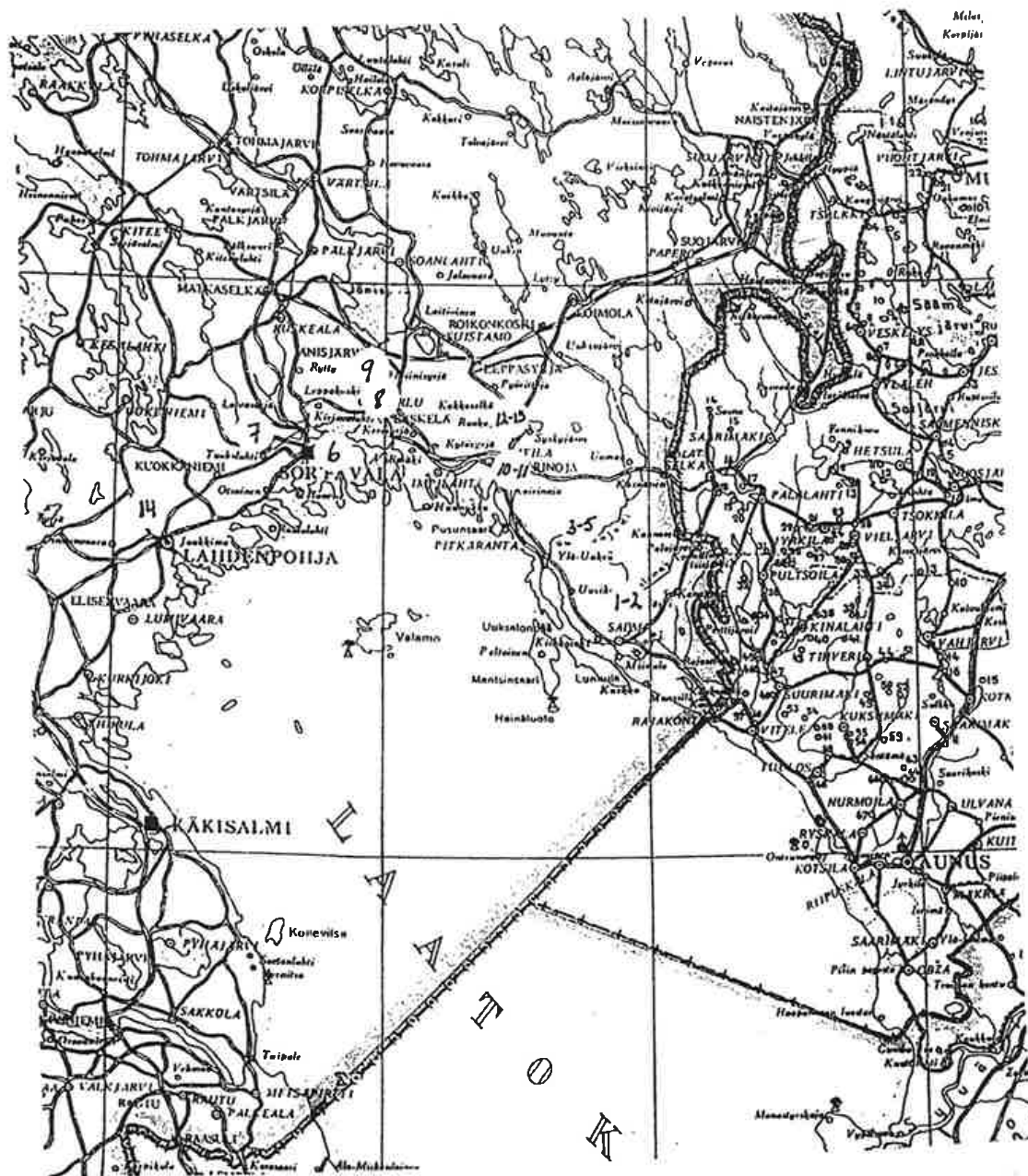
Pitkäranta Oy/Diesen Wood Co. Ab

- 21 Kotkaniemen saha, Salmi
- 22 Nurmisaaren saha, Pitkäranta (1919)

Oy Hosainoff

- 23 Miinalan saha, Salmi (n. 1900)

Sulkeissa perustamisvuosi

Laatokan alueen lahjoitusmaasahat 1700- ja 1800-luvuilla

Kreivitär Anna Orlov-Tsesmenskyn sahat:

- 1-2 Tulenmajoen sahat, Salmi
- 3-5 Uuksujoen sahat, Salmi
- 6 Helylän saha, Sortavala
- 7 Tuoksalahden saha, Sortavala
- 8 Petrakosken saha, Jänisjoki, Läskelä
- 9 Pitkäkosken saha, Jänisjoki, Läskelä
- 10-11 Koirinojan sahat, Impilahti
- 12-13 Syskyän Hirvuskosken sahat, Impilahti

Kreivi Vorontsovin saha:

- 14 Vavulinkosken saha, Jaakkima